

UDK: 378.14 + 37.07

Xilola MAMATOVA,

Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, Guliston davlat pedagogika instituti, Guliston, O'zbekiston

E-mail: xilololamamatova@87gmail.com

PhD D.Samadova taqrizi asosida

OLIV TA'LIM MUASSASALARI RAHBAR-XODIMLARINING KOMMUNIKATIV KREATIVLIGI MODEL VA UNI AMALGA OSHIRISH BOSQICHLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarini rahbar-xodimlarining kommunikativ kreativligini rivojlantirish va boshqarishning nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini belgilovchi asosiy parametrlar sifatida ochiq muloqot, kreativ fikrlash, hamkorlikni tashkil etish, raqamli kommunikatsiya, refleksiya va qayta aloqa ko'rsatkichlari asoslangan. Taklif etilgan model oliy ta'lim muassasalarida samarali muloqot muhitini shakllantirish, jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish, boshqaruv qarorlarini kreativ yondashuv asosida qabul qilish hamda rahbar-xodimlarning kommunikativ kompetentligini takomillashtirishga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: autentik material, autentik matn, kommunikativ kompetensiya, pedagogik mohiyat, til ta'limi, real kommunikativ vaziyat, multimodal material, CEFR, kommunikativ yondashuv.

МОДЕЛЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КРЕАТИВНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ И СОТРУДНИКОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ И ЭТАПЫ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В данной статье изложены теоретико-методологические основы развития и управления коммуникативной креативностью руководителей высших учебных заведений. Ключевыми параметрами, определяющими коммуникативную креативность данных руководителей, определены открытая коммуникация, креативное мышление, организация сотрудничества, цифровая коммуникация, рефлексия и обратная связь. Предлагаемая модель направлена на формирование эффективной коммуникативной среды в высших учебных заведениях, укрепление командного сотрудничества, содействие принятию творческих решений и повышение коммуникативной компетентности руководителей.

Ключевые слова: аутентичный материал, аутентичный текст, коммуникативная компетенция, педагогическая сущность, языковое образование, реальная коммуникативная ситуация, мультимодальный материал, CEFR (Общеввропейские компетенции владения иностранным языком), коммуникативный подход.

THE MODEL OF COMMUNICATIVE CREATIVITY OF HIGHER EDUCATION LEADERSHIP AND STAFF AND THE STAGES OF ITS IMPLEMENTATION

Annotation

This article outlines the theoretical and methodological foundations for developing and managing the communicative creativity of administrators in higher education institutions. Key parameters defining the communicative creativity of these administrators are identified as open communication, creative thinking, the organization of collaboration, digital communication, reflection, and feedback. The proposed model aims to foster an effective communication environment within higher education institutions, enhance team collaboration, facilitate creative decision-making, and improve the communicative competence of administrators.

Keywords: authentic material, authentic text, communicative competence, pedagogical essence, language education, real communicative situation, multimodal material, CEFR, communicative approach.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi sharoitida yuqori malakali va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy vazifadir.

Oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayoni ta'lim faoliyatini tashkil etish va boshqarishga yangicha yondashuvlarni joriy etishni taqozo etadi. Davlat va nodavlat ta'lim tizimlarini modernizatsiya qilish va rivojlantirish, ular faoliyatining dinamikasi va tarkibiy o'zgarishlari muhim jihaddir. Oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayoni va moliya-xo'jalik faoliyatini tashkil etishda huquq va erkinliklarini kengaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Iqtisodiyotni innovatsion talablar asosida rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri aholining bilim darajasini oshirish, ishlab chiqarishning intellektual salohiyatini rivojlantirish, xorijiy

investisiyalar ko'lamini kengaytirish, tadbirkorlikni rag'batlantirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishdan iborat. O'z navbatida, bu yangi iqtisodiy yo'nalishlar bo'yicha kadrlarni, jumladan, ta'lim sohasi mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni taqozo etadi. Bu muammolarni hal etish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish zamonaviy ta'lim tizimini zarur bilim va ko'nikmaga ega bo'lgan yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar bilan ta'minlashga kompleks yondashuvni talab qiluvchi murakkab vazifadir [1].

Oliy ta'lim tizimida ilmiy faoliyat samaradorligini oshirish maqsadida xalqaro ta'lim standartlariga javob beradigan mutaxassislar tayyorlash, shuningdek, ilmiy malaka darajasini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu sa'y-harakatlar doirasida

rivojlangan va rivojlanayotgan xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinib, milliy davlat ta'lim standartlarini jahon andozalari talablariga moslashtirish imkonini bermoqda.

Metodologiya. Tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim muassasalari rahbar-xodimlarining boshqaruv jarayonidagi kommunikativ kreativligini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatning mazmuni, mezonlari va amalga oshirish bosqichlarini aniqlash hamda uning samaradorligini baholashdan iborat [2].

Tadqiqot metodologiyasi maqsad va vazifalarni belgilash, rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini tavsiflovchi mezon va ko'rsatkichlarni aniqlash, diagnostika vositalarini tanlash, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish hamda natijalarni baholash bosqichlaridan tashkil topdi. Tadqiqotda

2.1.1-jadval. OTMda rahbar-xodimlar kommunikativ kreativligining asosiy parametrlari va ko'rsatkichlari

№	Parametr	Ko'rsatkichlar	Baholash manbasi
1	Ochiq muloqot	Rahbarning talaba va xodimlar bilan aniq, tushunarli va muntazam aloqa qilishi	So'rovnomalar, suhbat, kuzatuv
2	Kreativ fikrlash	Muammoli vaziyatda noan'anaviy, tezkor va innovatsion yechim taklif etish olishi	Keys, test, ekspert bahosi
3	Hamkorlikni tashkil etish	Jamoaviy qaror qabul qilish, fikr almashish va tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash	Kuzatuv, intervyu
4	Raqamli kommunikatsiya	Elektron pochta, videomuloqot, intranet va raqamli platformalardan samarali foydalanish	Platforma statistikasi, so'rovnomalar
5	Refleksiya va qayta aloqa	Natijalarni tahlil qilish, xodim va talabalardan qayta aloqa olish	Monitoring varaqasi, tahliliy hisobot

Zamonaviy jamiyat uchun hayotning barcha sohalarida: ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va boshqalarda tub o'zgarishlar muhim ahamiyatga ega. Rahbar-hodimlarning qadriyatlarini va qadriyat yo'nalishlarini qayta baholash davom etmoqda, rahbar-hodimlarga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi kuzatilmoqda. Kommunikativ kreativlik katta vaqt va fazoviy doiralarga ega. Bu hodisa hayotning barcha jabhalarida, jumladan, ta'lim muassasalarida ham kuzatiladi. Biroq, pedagogik ta'lim muassasalari kontekstida bu ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi, chunki o'qitish va ta'lim sifati ko'p jihatdan rahbarlarning kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish darajasi bilan bog'liq. Jamiyat xodimlari og'zaki usullar bilan ta'sir o'tkaza oladigan malakali, faol rahbarlarga muhtoj [4].

Natijalar. Tadqiqot natijalari rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini alohida kommunikativ qobiliyat sifatida emas, balki o'zaro bog'langan bir nechta tarkibiy komponentlardan tashkil topgan integrativ kasbiy-boshqaruv xususiyati sifatida baholash zarurligini ko'rsatdi.

Tahlillar asosida kommunikativ kreativlik modelining asosiy tarkibiy qismlari sifatida ochiq muloqot, kreativ fikrlash, hamkorlikni tashkil etish, raqamli kommunikatsiya hamda refleksiya va qayta aloqa komponentlari ajratildi. Mazkur komponentlarning o'zaro uyg'unligi rahbarning boshqaruv jarayonida turli kommunikativ vaziyatlarga moslashishi va samarali boshqaruv qarorlarini ishlab chiqishi uchun muhim

nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, so'rovnomalar, suhbat, intervyu, keys-topshiriqlar, ekspert baholash, monitoring va natijalarni qiyosiy tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini baholashda beshta asosiy parametr qabul qilindi.

Jahon ta'lim makonida xalqaro oliy ta'lim muassasalari uchun eng samarali boshqaruv tizimlarining o'ziga xos xususiyatlarini ajratib ko'rsatish tendentsiyasi mavjud [3]. Biroq, shunga qaramay, kommunikativ ijodkorlikning umumiy qabul qilingan ta'rifi mavjud emas va uning o'ziga xosligi har bir alohida davlatda mavjud boshqaruv tizimlariga, oliy ta'lim an'analari, shuningdek, madaniyat, fan va ta'limning rivojlanish darajasiga bog'liq (2.1.1-jadval).

ahamiyatga ega [5]. Ushbu muammoni hal qilishga yordam beradigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash uchun ta'lim muassasasi rahbari talabalar o'rtasida kommunikativ ijodkorlikni shakllantirishning hozirgi holatini o'rganishni boshlaydi [6].

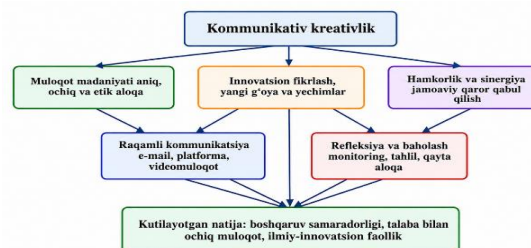
Harakatlar, yondashuvlar, usullar va tadqiqot protseduralari algoritmi sifatida qaraladigan metodologiya quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: maqsadlar, vazifalar, menejerlar va xodimlarning kommunikativ kreativligini boshqarish usullari va bosqichlari. Ushbu tadqiqotning maqsadi boshqaruv jarayonida rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat samaradorligini baholashdan iborat. Asosiy vazifalarga quyidagilar kiradi:

- rahbar-xodimlarning kasbiy faoliyati jarayonida kommunikativ kreativligini boshqarish uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratish.

- boshqaruv faoliyati kontekstida rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligidarajasini baholash bo'yicha tadqiqot.

Kommunikativ kreativlikni shakllantirish metodologiyasining birinchi bosqichida ushbu protseduraning maqsadi va vazifalari aniqlandi [7].

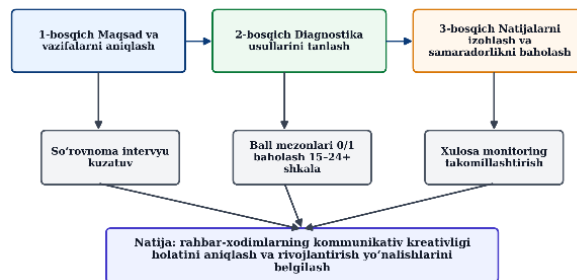
Ikkinchi bosqichda tadqiqot natijalarini izohlash va aniqlash uchun diagnostika usullarini tanlash amalga oshirildi (1-rasm).

1-rasm. OTM rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligi modeli

Uchinchi bosqich tadqiqotning samaradorligini aks ettirdi. Rahbar-xodimlarning doshqaruvda kommunikativ kreativligini shakllantirish metodologiyasini o'rganish mezonlari: ishonchlik, ko'rgazmalilik, asliyligi [8]. Bizning tadqiqotimizda Farg'ona davlat universiteti, Urganch davlat universiteti o'quv jarayonida tajriba-sinov jarayonida

o'tkazilib, unda OTMlarning 4-bosqich talabalari ishtirok etishdi. Biz talabalarga rahbar-xodimlarning boshqaruvdagi kommunikativ kreativligini shakllantirish darajasini aniqlashga imkon beradigan bir qator so'rovnomalarni taklif qildik. Biz so'rovnomalardan birining variantini taklif qilamiz (2-rasm).

2-rasm. Kommunikativ kreativlikni shakllantirish metodologiyasining bosqichlari

Kalitlarga mos keladigan har bir javob uchun biz 1 ball, mos kelmaydigan - 0 ball. 15 ballgacha to'plagan javoblar kommunikativ kreativlikka ega rahbar emas; 16 dan 23 ballgacha, kommunikativ kreativlikka ega rahbarning fazilatlarini o'rtacha darajada ifodalanadi; 24 balldan yuqori - rahbarning kommunikativ kreativlik fazilatlarini juda aniq ifodalangan.

Muhokama. Olingan natijalar oliy ta'lim muassasasida rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini rivojlantirish boshqaruv samaradorligining muhim pedagogik va tashkiliy omillaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Kommunikativ kreativlik faqat muloqotga kirishish yoki axborot uzatish qobiliyati bilan chegaralanmaydi. U rahbarning kommunikativ vaziyatni tahlil qilishi, turli pozitsiyalarni muvofiqlashtirishi, muammoga nostandart yondashishi va jamoani umumiy maqsad atrofida birlashtira olishini ham qamrab oladi [9].

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan modelning muhim jihati kommunikativ va kreativ komponentlarning boshqaruv faoliyati bilan integratsiyalashganligidir. Masalan, ochiq muloqot jamoada axborot almashinuvi va o'zaro ishonchni qo'llab-quvvatlash, kreativ fikrlash murakkab boshqaruv vaziyatlarida muqobil yechimlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Hamkorlikni tashkil etish esa xodimlarni qaror qabul qilish jarayoniga jalb qilish va tashabbuskorlikni rag'batlantirish imkonini beradi.

Raqamli kommunikatsiya komponentining modelga kiritilishi zamonaviy oliy ta'lim boshqaruvida alohida ahamiyatga ega. Raqamli platformalar rahbar va xodimlar o'rtasidagi tezkor muloqotni ta'minlash bilan bir qatorda, boshqaruv axborotlarini tizimlashtirish, qayta aloqa olish va faoliyat natijalarini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytiradi [10,11].

Shu nuqtai nazardan, rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini boshqarish bir martalik diagnostik tadbir emas, balki diagnostika, rivojlantirish, monitoring, qayta aloqa va korreksiya o'z ichiga oluvchi uzluksiz pedagogik-boshqaruv jarayoni sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot va nazariy tahlillar asosida oliy ta'lim muassasalari rahbar-xodimlarining kommunikativ kreativligi samarali boshqaruv faoliyatini ta'minlovchi muhim kasbiy kompetensiyalardan biri ekanligi aniqlandi. Rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini baholashda ochiq muloqot, kreativ fikrlash, hamkorlikni tashkil etish, raqamli kommunikatsiya, refleksiya va qayta aloqa asosiy parametrlar sifatida belgilandi. Mazkur parametrlar rahbarning jamoa bilan munosabatlarini tashkil etish, muammoli vaziyatlarda samarali qaror qabul qilish va boshqaruv faoliyatini takomillashtirish imkoniyatlarini kompleks baholashga xizmat qiladi.

Taklif etilgan model kommunikativ kreativlikni diagnostika qilish, uni maqsadli rivojlantirish va natijalarni muntazam monitoring qilishga asoslanadi. Modelning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi rahbar-xodimlarning kommunikativ imkoniyatlarini aniqlash, mavjud muammolarni belgilash va individual rivojlanish yo'nalishlarini shakllantirish imkonini beradi. Shunday qilib, oliy ta'lim muassasalarida rahbar-xodimlarning kommunikativ kreativligini rivojlantirishga qaratilgan tizimli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish boshqaruv madaniyatini takomillashtirish, jamoada samarali kommunikativ muhitni shakllantirish, innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim tashkiloti faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O'zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvatlash to'g'risida»gi PF-5106-son Farmoni. Xalq so'zi. 2017 yil 6 iyul.
2. Mirziyoev Sh. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. -B.104.
3. Abrorov I. Oliy ta'lim tizimi zamonaviy yondashuvlar asosida rivojlanadi. Xalq so'zi, 26 aprel 2017 yil Иоголевич, Н.И. Особенности индивидуальности студентов-менеджеров // Вопросы психологии. - 2005. - № 3. С. 97-106.
4. Abramov R. N. (2011) Menedjeralizm i akademicheskaya professiya. Konflikt i vzaimodeystvie // Sotsiologicheskie issledovaniya. № 7. S. 37-47.
5. Иеннекенс, Ж. Менеджмент в условиях рыночной экономики. Теория и практика: Учебное пособие по повышению квалификации менеджеров / Ж. Иеннекенс. - Минск: МП «Энис», 1992. - 224 с.
6. Капустина, А.Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла / А.Н. Капустина. - СПб.: Речь, 2004. - 104 с.
7. Карпов, А.В. Психология менеджмента / А.В. Карпов. - М.: Гардарики, 2006. - 584 с.
8. Кезин, А.В. Менеджмент: теории управления организациями / А.В. Кезин. - М.: Гардарики, 2002. - 270 с.
9. Клементьев, Д.С. Социология управления / Д.С. Клементьев. - М.: МАКС Пресс, 2006. - 272 с.